

en cap d'ells sigui un rusc o arna d'abelles, com entén *AlcM* (§ 11), encara que devia ser un recipient de forma semblant al cilindre d'escorça, que s'ha usat així, i que avui s'anomena *un tou*, en el Pallars, Andorra i Segre mitjà.

D'un tal cilindre com a receptacle es tracta evidentment en dos docs. de la vall de Ribes, de 1380: «una fauç, un *tou* ab lana sutze entorn una lliura», «2 corters de moltone<s>sa, dos *tous*, 2 carabaces» (*BABL* VI, 470, 472). Així va quedar aclarit, gràcies a un inv. del Maestrat, del S. XVII, on figuren com a coses diferents el rusc d'abelles («un baso») i un recipient per guardar objectes o material, com ara segó, consistent sigui en una pell d'animal (veg. infra i *MOLTÓ*), o en una rusca buidada: «item un *tou* per a tenir segó, de fusta» (Moll, *Misc. MtzFerrando* 1968, p. 5).

Altres cops es tracta d'edificis; 'fossat d'un castell': «deberent scurare lo *tou* del castell de Montesquivo», ross. a. 1384 (*InuLC* XI, 191); una casa afronta «cum vallo sive *thovo* dictae villae» a. 1371 (Desplanque, *Arch. Thuir*, 49b); que també en dóna algun de referent a la Bassa i a Vinçà. O bé un buit a la paret d'un gran edifici, no omplert de pedra de construcció: en l'enquesta que els constructors de la Seu de Girona, porten amb tècnics de construcció l'any 1417, el mestre d'obres de la Seu de Bna. aconsella «que la volta nova del segon croer se pujàs en tal forma que-y cabés una O de 14 palms de *tou*, e en aquesta forma seria bella e notable obra»; el mestre d'obres de la Seu de Manresa: «la volta del segon croer de la nau del mig fa a desfer --- e pujar tant, per ses mesures, que sobre la principal de la primera croera se puxa fer una finestra rodona de 20 palms de *tou*, e axí la obra seria molt bella e no desfiguraria» (Villanueva, *Vi. Lit.* XII, 330.9, 332.22).

També podia tractar-se d'una cavitat natural, en els éssers vivents, tant se val, o en coses mortes: «un hom furtà lo breviarí del vicari --- e ell lo fa encalçar; l'om, que veu que companya li venie detràs, mès-se a calç de un noguer bell (sic?), e havia-y un *tou*, e meté aquí lo breviarí --- e lo breviarí romàs aquí en lo *tou* del noguer», StVicentF (*Serm.* inèdits, Harrison, foli 98r8). I és clar que sovint era el buc o conjunt de les cavitats internes del cos animal o del de l'home: que és el que hem vist en Desclot, l'aparició més antiga; i s'anirà repetint: «no entrà dret lo coltell, ans biaxà per la mamella esquerra, e no li entrà en lo *tou* del cors», *Curial* (*NCL* III, 119); «fes-lo sagnar de abduis los braços --- en la vena del *tou* dels pits, e traou la sanc per mida» 1466 val. (receptes de Micer Joan, *BABL* VII, 329).

En la tradició lexicogràfica, des del Busa-N. 1507: «*tou* del cors: baratrum»; «thorax: per lo *tou* del cors del home», Nebrixa, *Lat.-Cat.*, 1560, f° 158v1; «PARTS DELS VAXELLS --- lo ventre o *tou*: alveus», OPou (*Tb. Pu.*, 69, o sigui el buc de la nau).

L'origen de tot plegat és indubtablement el ll. *tōfus*, que designava menes o espècies minerals de naturalesa porosa, esponjada, bonyeguda i cavernosa, una mica com la que anomenem *la tosca*, o com el *turo* de

certes deus, o el del subsòl de certes terres; aplicant-ho als diferents objectes es podia parlar d'un *arbre a tou* o *arbre de tou* d'una *pedra de tou* o *pedra a tou*, i d'aquí es passava insensiblement a *arbre-tou*, *pedra-tou* que altres variarien en *pedra tova*. D'aquí, per una banda el substantiu *la tova*, com a sinònim de 'tosca' o de 'turo' (familiàrment es pogué aplicar a una tifarada, equiparada pintorescament a una massa mineral de tova).

Per altra banda, quedava així constituït un nou adjectiu, *tou* en masculí, *tova* en f.; encara més fàcilment en tant que s'hi prestava la nostra fonètica: *arbre a tou* sona igual que *arbre tou*, *pedra a tova* igual que *pedra tova*, en els dialectes orientals; diferien ben poc en els occidentals, que en alguna manera encara s'hi prestaven més: puix que pronuncien *arbre (d)e tou*, igual que *arbr' 'e tou* tota la gent popular del P. Val. i de gran part del cat. occid.; o *pedr' e tou* que semblava una construcció defectuosa per *pedra tova*; una *mena tou* < MENA (QUAE EST) TOFU, d'on una *mena tova* prenent allò com a frase heteròclita.

La metamòrfosi ens la posa en imatge viva StVicentF, quan en un altre sermó acaba de contar la història encetada en aquell inèdit: «se meté davall un bell noguer, e ere *tou* [era 'e tou > ere tou], e meté allí lo breviarí --- lo prevere féu excomunicar a qui-l tenie --- lo noguer se sequà: ara no penseu que, per la sentència del vet, lo noguer morís, mas Déu volc mostrar aquest miracle, a dar a entendre com lo vet mate l'ànima» (*Serm.* II, 82.8); d'altra banda en un altre sermó, ell mateix contà aquesta història, posant-hi *tou* com a substantiu: «hun noguer --- havia-y un *tou*, e meté aquí ---» (Schib). I aquí tenim vivament plasmada la cosa dins el seu recte medi mineral: «fon trobada / pedra tallada / en mena nova: / dins, era *tova*, / ab esculpides / letres, polides, / hon se legia / la prophècia / que 'concebrà / verge, y parrà / fill, certament' / ---», JRoig (*Spill*, 11533); és ja positivament 'buit de dins, balmat' en un altre passatge: «en un clot *tou*, / fondo com pou, / descarnats ossos, / cames e tossos, / allí-ls metien» (v. 1709).

I també observem sovint un matís, en els fets reals, més ajustat encara a la naturalesa material del turo o tosca, quan no se'n parla de coses verament balmades o concavades, sinó esponjoses: clafertes o cosides o clivellades, de foradets. En un text segurament medieval, i que ens ha arribat comentat per un rossellonès del S. XVI: «--- met-se l'aigua dins mi, entràn dins mos trauchs oberts --- y forçadament se'n parteix», «R.: És la sponja, qui és *tova*, y no pesa, ab los forats uberts, y posàn-se l'aigua dins ells, la fa star pesada, y no se'n va sens pembre» ['premer'] (p. p. Alart, *RLR* XI, 7).

Aquí ja comença la tradició lexicogràfica, amb els diccs. de rims de fi S. XIV, particularment el *Torci-many* d'Aversó, on també hi apareixen en present els verbs derivats, junt amb el nostre nom femení (adj. o subst.?), entre els rims en o tancada («semisonant»): «*tova*: *atova*, *estova*» i un parell més (§ 514). Aplicat a un cercol o redort amb ànima buida: «manilla *tova* o mascissa: armilla», Busa-N. (D-V-2). «La canoca hueca